

فصل ششم

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی



درس چهاردهم دستاوردهای انقلاب شکوهمند اسلامی

* تصاویر زیر چند نمونه از دستاوردهای انقلاب اسلامی در استان ما را نشان می‌دهد، در شهرستان محل زندگی شما دستاوردهای عمرانی چه بوده است؟



شکل ۱-۶- برخی از دستاوردهای انقلاب شکوهمند اسلامی در استان

انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ به پیروزی رسید. این انقلاب علاوه بر یک رویداد سیاسی - مذهبی، تحولی عظیم در تمام عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، صنعتی، عمرانی و ... به وجود آورد.

بعد از انقلاب اسلامی با تلاش و پی‌گیری مداوم مسئولان پروژه‌های مهم صنعتی، کشاورزی، خدماتی و امکانات رفاهی زیادی از قبیل تأمین آب آشامیدنی، تولید برق، واحدهای تأسیساتی و عمرانی که قبل از آن بی‌نصیب بودیم، برای اکثر نقاط کشور اسلامی



از جمله استان خراسان شمالی فراهم شد. اکنون به بررسی بخشی از این فعالیت‌ها به عنوان دستاوردهای انقلاب شکوهمند اسلامی می‌پردازیم.

۱- فعالیت‌های صنعتی و معدنی

بعد از انقلاب اسلامی در زمینه توسعه صنعتی و معدنی گام‌های مؤثری برداشته شده و در جهت آن پروژه‌های مهمی به اجرا درآمده که باعث ایجاد اشتغال در سطح قابل توجهی شده است.

* در شهرستان محل زندگی شما کدام فعالیت‌های صنعتی و معدنی انجام می‌گیرد؟ فهرستی از آنها را تهیه کنید.

* شهرک‌های صنعتی استان بیشتر در کدام شهرستان متمرکزند؟ علل استقرار این شهرک‌ها در این شهرستان را بیان کنید؟

برای مطالعه



جدول ۱-۶- مقایسه فعالیت‌های صنعتی و معدنی استان در سال‌های ۱۳۸۴^۱ و ۱۳۸۸

ردیف	نوع فعالیت و شاغلان	تعداد در سال ۱۳۸۴	تعداد در سال ۱۳۸۸
۱	جوازهای تأسیس صادر شده کارگاه‌های صنعتی	۷۸	۱۷۷
۲	پروانه‌های صادر شده کارگاه‌های صنعتی	۱۵	۴۲
۳	میزان اشتغال حاصل از پروانه‌های صادر شده	۱۸۹	۹۶۶
۴	تعداد کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر	۷۴	۶۹
۵	تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر	۴ ۳۷	۴۳۶۲
۶	تعداد شرکت‌های تعاونی صنعتی	۹۷	۴۴۶
۷	تعداد شاغلان شرکت‌های تعاونی صنعتی	۶۳۱	۱۷۶۶
۸	تعداد شرکت‌های تعاونی فرش دستیاف	۱۶	۹۴
۹	تعداد شاغلان شرکت‌های تعاونی فرش دستیاف	۴۹	۴۶۱
۱۰	معادن فعال	۱۹	۳۱
۱۱	تعداد شاغلان معادن فعال	۲۱۱	۶۴۴
۱۲	شرکت‌های تعاونی معدنی فعال	۷	۱۲
۱۳	شاغلان شرکت‌های تعاونی معدنی فعال	۸	۵۴

۱- با توجه به تأسیس استان در مرداد ۱۳۸۳، دستیابی به آمارهای سال ۱۳۵۷ مقدر نبوده و غالباً از آمارهای سال ۱۳۸۴ تا آخرین اطلاعات موجود، استفاده شده است.

شکوفایی استان

شهرک‌ها و نواحی صنعتی^۱ استان: بعد از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی، در جهت ایجاد مراکز و مهیا کردن فضایی برای رشته‌ها و حرفه‌های مختلف صنعتی، در اقدامی هماهنگ با سایر استان‌ها، در استان خراسان شمالی نیز ایجاد شهرک‌ها و نواحی صنعتی از سوی مسئولان تصویب شد و مکان‌هایی برای آنها اختصاص یافت که بسیاری از آنها به بهره‌برداری رسیده و در تعدادی از شهرستان‌ها در حال تأسیس اند. این اقدام از یک سو موجب جذب سرمایه‌های بخش خصوصی در مسیرهای تولیدی متناسب با نیازهای جامعه شده و از سوی دیگر زمینه اشتغال به کار جوانان را فراهم کرده است.



شکل ۲-۶- چشم اندازی از یک شهرک صنعتی در استان

برای مطالعه



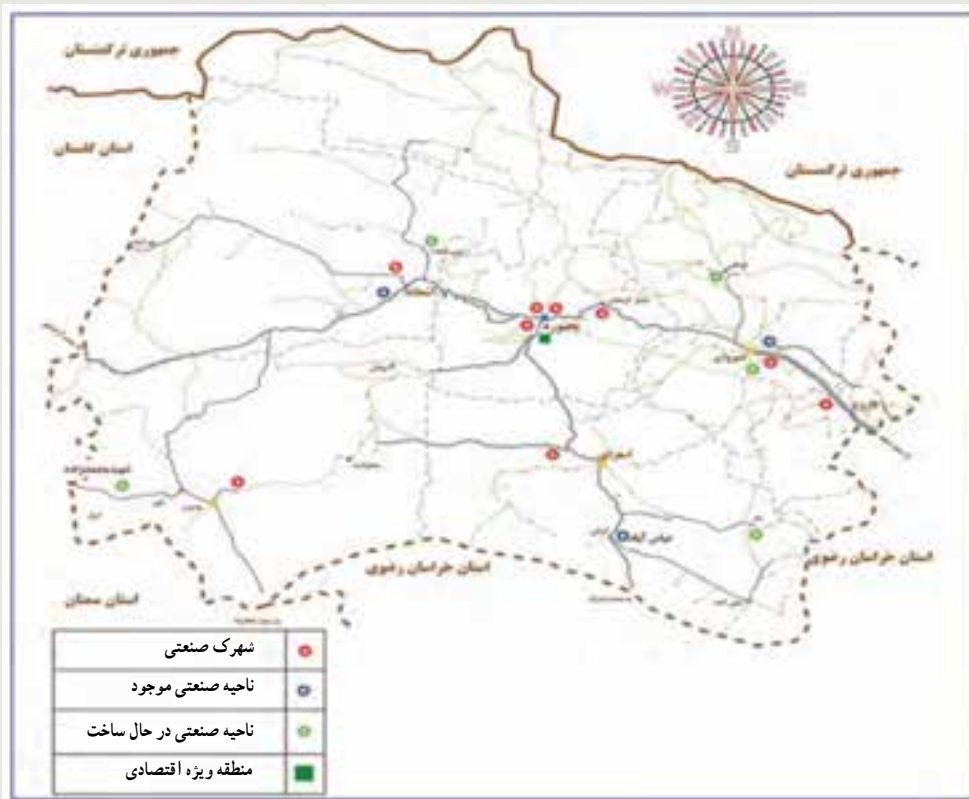
جدول ۲-۶- فهرست شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان

ردیف	نام شهرک/ نام ناحیه صنعتی	موقعیت	مساحت کل (هکتار)	فاصله تا مرکز استان (کیلومتر)	تاریخ شروع آماده سازی
۱	شهرک صنعتی بجنورد	کیلومتر ۲ جاده بجنورد - گرگان	۳۸	۲	۱۳۷
۲	شهرک صنعتی حصار گرمخان	کیلومتر ۲ جاده بجنورد - شیروان	-	۲	-
۳	شهرک صنعتی - کارگاهی بجنورد	کیلومتر ۱ جاده بجنورد - شیروان	۱۵	۱	۱۳۸۷
۴	شهرک صنعتی بیدک	کیلومتر ۵ جاده بجنورد - گرگان	۱۴	۵	۱۳۸۴

۱- تفاوت شهرک با ناحیه در کارکرد و مساحت آنهاست. مساحت ناحیه کمتر از شهرک بوده و بیشتر در زمینه صنایع تبدیلی بخش کشاورزی (صنایع غذایی)، فعال است. مدیریت نواحی صنعتی قبلاً به عهده وزارت جهاد کشاورزی بود ولی اکنون در سطح کل کشور به شرکت شهرک‌های صنعتی واگذار شده است.



۱۳۷۸	۶۶	۷۴	کیلومتر ۶ جاده شیروان - قوچان	شهرک صنعتی شیروان (سلمان)	۵
۱۳۷۵	۶۵	۱۷	کیلومتر ۵ جاده شیروان - قوچان	ناحیه صنعتی شیروان	۶
۱۳۸۶	۸۳	۶	کیلومتر ۷ جاده فاروج - شیروان	شهرک صنعتی فاروج	۷
۱۳۷۴	۵	۱	کیلومتر ۱ جاده اسفراین - بجنورد	شهرک صنعتی اسفراین	۸
۱۳۷۱	۸	۷۵	کیلومتر ۲۵ جاده اسفراین - سبزوار	ناحیه صنعتی عباس آباد (گراتی)	۹
۱۳۷۸	۵۲	۱۱/۲	کیلومتر ۷ جاده آشنخانه - گرگان	ناحیه صنعتی مهمانک	۱۰
۱۳۸۶	۴۸	۱۴	کیلومتر ۳ جاده آشنخانه - شهرآباد	شهرک صنعتی مانه و سملقان	۱۱
۱۳۸۵	۲۵	۱	کیلومتر ۴ جاده جاجرم - کارخانه آلومینا	شهرک صنعتی جاجرم	۱۲



شکل ۳-۶- نقشه موقعیت مکانی شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان

برای مطالعه



مزایای استقرار در شهرک‌ها و نواحی صنعتی

- استفاده آسان از زمین صنعتی دارای آب و برق، خیابان کشی، سند و صورت مجلس تفکیکی، پرداخت نقد و اقساط حق انتفاع از تأسیسات
- استفاده از امکانات زیربنایی و موقعیت ممتاز شهرک صنعتی
- عدم نیاز به اخذ استعلام از ادارات و دستگاه‌های دولتی
- ایجاد ارزش افزوده زمین و تأسیسات احداثی به علت قرار داشتن در منطقه صنعتی تصویب شده هیئت وزیران و سایر ادارات و دستگاه‌های دولتی
- امکان استفاده از واحدهای خدماتی مثل باسکول، نگهبانی، رستوران، نمایشگاه محصولات، آموزشگاه، مسجد، سالن اجتماعات، آتش نشانی، تاکسی تلفنی، پست، بیمه، بانک و ... در شهرک صنعتی
- امکان استفاده از سرویس رفت و آمد مشترک واحدهای صنعتی
- امکان استفاده از تولیدات نیروی متخصص و ماهر و تجارب واحدهای صنعتی درون شهرک
- عدم نیاز به اخذ پروانه ساختمان از شهرداری و پرداخت عوارض صدور پروانه ساخت و ساز

۲- فعالیت‌های عمرانی

در زمینه فعالیت‌های عمرانی بعد از انقلاب اسلامی می‌توان به سه بخش عمده زیر اشاره کرد:
 عمران روستایی: انجام پروژه‌های مهمی از جمله ایجاد شبکه‌های برق رسانی، آبرسانی، گازرسانی، ایجاد مراکز مخابراتی و واگذاری تلفن به روستاییان، تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی از جمله آن‌هاست.

برای مطالعه

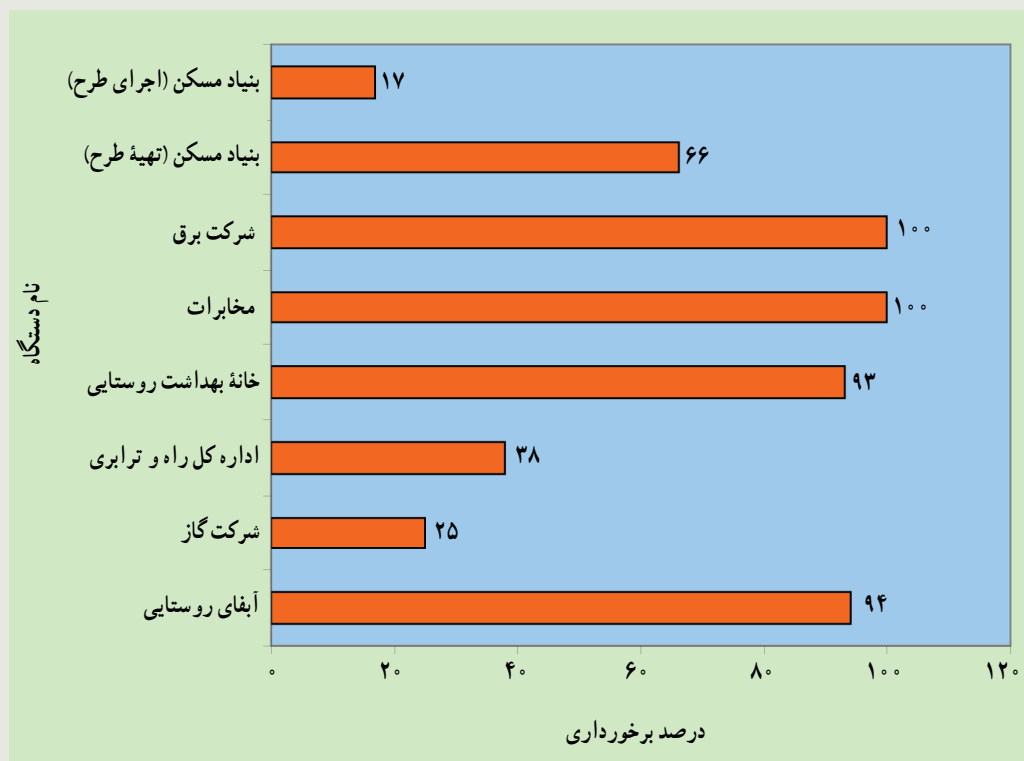


جدول ۳-۶- اقدامات عمرانی قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در روستاهای استان

ردیف	عنوان زمینه	تا سال ۱۳۵۷	تا پایان سال ۱۳۸۸	نرخ رشد سالانه (%)
۱	آبادی‌های دارای برق	۲۵	۸۶۵	۶
۲	روستاهای دارای آب آشامیدنی	۴۵	۶۷۵	۵/۶



۶/۱	۴۱۴۶	۱۱۹	احداث راه روستایی (کیلومتر)	۳
۶/۴۵	۱۵۶۵		آسفالت راه روستایی (کیلومتر)	۴
۶/۴۵	۱۲۵		روستاهای دارای آسفالت معابر	۵
۶/۴۵	۳۵۳		روستاهای دارای خانه بهداشت	۶
۶/۲۳	۸	۱۴	روستاهای دارای ارتباط مخابراتی	۷
۱/۹۳	۱۴۱۹	۶۷	تعداد مدارس روستایی	۸



شکل ۴-۶- وضعیت برخورداری شاخص‌های زیربنایی روستاهای استان تا پایان مرداد ۱۳۸۹

عمران شهری : در بخش دوم فعالیت‌های عمرانی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، می‌توان به فعالیتهای و دستاوردهایی اشاره کرد که باعث پیشرفت و رونق بسیاری از شهرهای استان شده است. برای اطلاع بیشتر به جدول ۴-۶ توجه کنید.

شکوفایی استان



شکل ۵-۶- نمایی از پروژه‌های مهم عمران شهری در استان بعد از پیروزی انقلاب اسلامی

برای مطالعه



جدول ۴-۶- مقایسه فعالیت‌های عمران شهری در استان، از سال ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۹

ردیف	عنوان زمینه	تعداد/درصد/ضریب در سال ۱۳۸۳	تعداد/درصد/ضریب در سال ۱۳۸۹	نرخ رشد سالانه(%)
۱	درصد جمعیت تحت پوشش آب شهری	۸۸/۶	۹۹/۵	۱/۸۲
۲	تعداد مشترکین برق	-	۱۴۳۷۶۹	-
۳	تعداد شهرهای دارای گاز	۹	۱۵	۸/۳۳
۴	ضریب نفوذ کاربران اینترنت	۹/۸	۳۴/۸	۱۸/۶۸
۵	تعداد شهرهای تحت پوشش آب شهری	۹	۱۸	۱۱/۱۱
۶	تعداد تصفیه خانه‌های فاضلاب شهری		۲	۳۳/۳۳
۷	تلفن ثابت فعال	۱۱ ۶۸۱	۲۱۶۵۸۸	۱ /۷۹
۸	تلفن همراه	۱۵۱ ۳	۲۹۷۸۲۲	۳ /۱۲



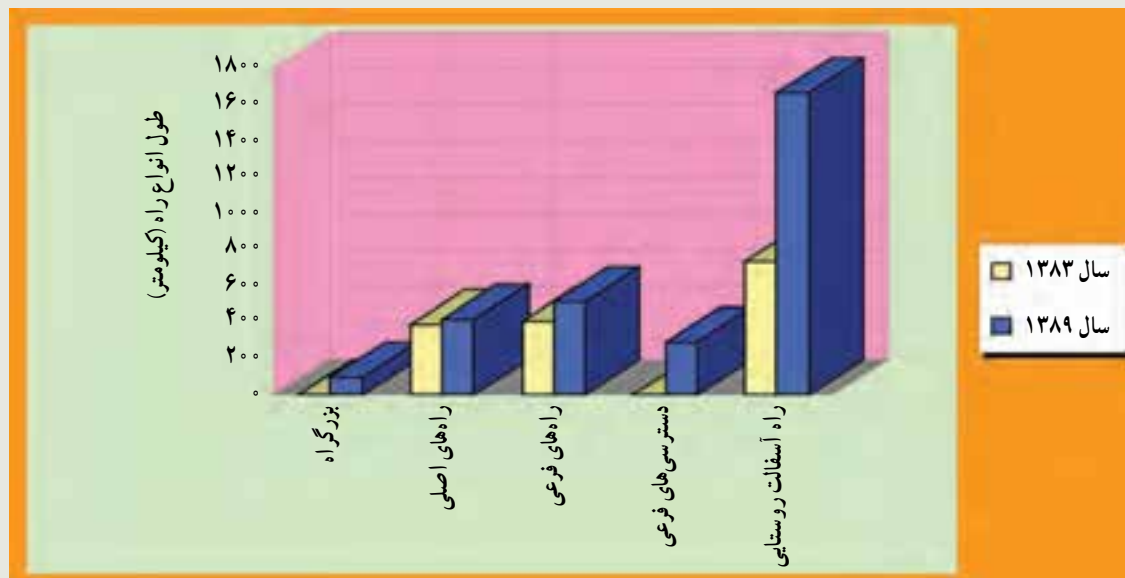
راه و ترابری : به جدول و نمودار زیر توجه کنید. با مقایسه عملکرد دولت ها بعد از تأسیس استان در زمینه راه سازی چه نتایجی می توان گرفت؟

برای مطالعه



جدول ۵-۶- مقایسه فعالیت های انجام گرفته در بخش راه و ترابری استان، از سال ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۹

ردیف	نوع راه ارتباطی	سال ۱۳۸۳	سال ۱۳۸۹	نرخ رشد کل دوره (%)	متوسط نرخ رشد سالانه (%)
۱	بزرگراه		۱	۲	۳۳/۳۳
۲	راه اصلی	۳۸۵	۴۱	۶/۲۹	۱/ ۵
۳	راه فرعی	۴	۵۱	۲۴/۱۸	۴/ ۳
۴	دسترسی فرعی		۲۹۱	۲	۳۳/۳۳
۵	آسفالت راه روستایی	۷۳	۱۶۵۳	۷۷/۴۷	۱۲/۹۱



شکل ۶-۶- نمودار مقایسه ای طول راه های ارتباطی استان در سال های ۱۳۸۳ و ۱۳۸۹

شکوفایی استان



شکل ۷-۶- بخشی از فعالیت‌های انجام گرفته پس از انقلاب اسلامی در بخش راه و ترابری استان

فعالیت ✓

- ۱- منظور از فعالیت‌های عمرانی در شهر و روستا چیست؟
- ۲- کدام دستگاه‌ها و نهادهای انقلابی مسئول پی‌گیری و اجرای طرح‌های عمرانی در استان هستند؟
- ۳- از طرح‌های عمرانی انجام شده و در دست اجرای محل زندگی خود گزارشی تهیه نموده و در کلاس ارائه دهید.

۳- فعالیت‌های علمی - آموزشی



شکل ۸-۶- نمایی از پروژه‌های آموزشی استان بعد از پیروزی انقلاب اسلامی



همانطور که انقلاب اسلامی در زمینه‌های مختلف جهت توسعه و رونق استان خراسان شمالی دستاوردهای مهم و چشمگیری داشته است، در زمینه علمی - آموزشی نیز اقدامات زیادی انجام شده است که می‌توان به افزایش سطح پوشش تحصیلی در کلیه دوره‌های ابتدایی تا پایان دوره متوسطه (به ویژه در روستاها که قبلاً فاقد هرگونه امکانات آموزشی بودند)، توسعه دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، گسترش رشته‌های مختلف برای ادامه تحصیل در سطوح مختلف دانشگاهی (از کاردانی تا کارشناسی ارشد) و ... اشاره کرد. در نهایت دستاوردهای انقلاب در زمینه علمی - آموزشی را می‌توان در دو بخش «آموزش و پرورش» و «آموزش عالی» بررسی کرد (شکل ۸-۶).

آموزش و پرورش: تحصیل و آموزش (به ویژه آموزش عمومی) در هر جامعه‌ای، یکی از ارکان اساسی آن جامعه است و حق مسلم کلیه افراد جامعه است که از نعمت سواد بهره‌مند شوند. با در نظر گرفتن این مسئله حساس و مهم می‌توان گفت که قبل از انقلاب بسیاری از مناطق، بخش‌ها و روستاهای استان ما از داشتن مدرسه و محل آموزش بی بهره بودند. اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی، با توجه به اهمیت و جایگاه علم در جامعه و بها دادن به تعلیم و تربیت، از سوی مسئولان فعالیت‌های فراوانی صورت گرفته است که از جمله می‌توان به گسترش و ایجاد مدارس در تمام مناطق، بخش‌ها و روستاهای استان اشاره کرد. یکی از اقدامات مهم نظام جمهوری اسلامی در زمینه آموزش و پرورش، تأسیس «مدارس شبانه روزی» بوده است.

* به نظر شما تأسیس این مدارس چگونه زمینه ادامه تحصیل دانش آموزان روستایی را فراهم کرده است؟
در جدول زیر بخشی از دستاوردهای انقلاب شکوهمند اسلامی در زمینه آموزش و پرورش درج شده است.

برای مطالعه



جدول ۶-۶ - مقایسه درصد باسوادی استان در چند دوره سرشماری

ردیف	سال	باسوادی کل (%)	باسوادی شهری (%)	باسوادی روستایی (%)
۱	۱۳۵۵	۴	۶ / ۸	۲۶ / ۶
۲	۱۳۶۵	۵۶ / ۴	۷۱	۴۲ / ۹
۳	۱۳۷۵	۶۴ / ۳۱	۷۵ / ۵۳	۵۶ / ۹۶
۴	۱۳۸۵	۷۱	۷۸ / ۸۹	۶۳ / ۹

جدول ۶-۷ - مقایسه شاخص‌های آموزش و پرورش در استان، از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵

ردیف	عنوان شاخص	سال تحصیلی ۱۳۷۴ - ۷۵	سال تحصیلی ۱۳۸۴ - ۸۵	نرخ رشد کل دوره (%)	متوسط نرخ رشد سالانه (%)
۱	تعداد باسوادان در مناطق روستایی	۲۵۲۹۳۵	۲۶۴۴	۴ / ۴۳	۱ / ۴۴

شکوفایی استان

۲	تعداد باسوادان در مناطق شهری	۲۱۷۹۵۳	۳ ۹۶۱۹	۳۴/۷۵	۳/۴۸
۳	تعداد باسوادان مرد	۲۵ ۲۳۴	۳ ۴۷۶۳	۱۹/۶۵	۱/۹۷
۴	تعداد باسوادان زن	۲۲ ۹۱۹	۲۷۱۵۱۴	۲ /۵۵	۲/ ۵
۵	تعداد دانشجویان تربیت معلم	۱۲	۴۳۶	۱۱۳/۶۷	۱۱/۳۷

آموزش عالی: قبل از انقلاب تنها یک مرکز آموزش عالی در استان خراسان شمالی وجود داشت که آموزشکده کشاورزی وابسته به دانشگاه فردوسی مشهد بود. پس از پیروزی انقلاب دانشگاه‌های زیادی در استان تأسیس شدند. در حال حاضر اکثر شهرهای استان دارای دانشگاه هستند و تعداد دانشگاه‌های استان هم اکنون به ۳۸ واحد دانشگاهی افزایش یافته است. در بجنورد، دانشگاه‌های بجنورد، علوم پزشکی، پیام نور، جامع علمی کاربردی، فنی و حرفه‌ای، آزاد اسلامی، مراکز تربیت معلم، دانشکده علوم قرآنی و مؤسسات آموزش غیردولتی غیر انتفاعی در حال فعالیت‌اند. در سال ۱۳۵۷، تعداد کل دانشجویان شاغل به تحصیل در استان بسیار کم و ناچیز بوده که اکنون آمار دانشجویان استان به ۴۲۵۵۳ نفر افزایش یافته است.

برای مطالعه



جدول ۸-۶- تأسیس مراکز آموزش عالی استان بعد از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی

ردیف	نام دانشگاه/مؤسسه آموزش عالی	سال تأسیس	تعداد دانشجو	تعداد هیأت علمی		تعداد اساتید غیر هیأت علمی	شاخص هیأت علمی به دانشجو ^۱	شاخص استاد به دانشجو	تعداد رشته
				مربی	استادیار				
۱	دانشگاه بجنورد	۱۳۸۴	۱۹۷۹+ و ۱۲ ارشد	۳	۱۹	۱۳۵	۴	۱۱	۱۴
۲	دانشگاه علوم پزشکی	۱۳۸۴	۸۹	۶۸		-	۱۲	۱۲	۱
۳	دانشگاه پیام نور	۱۳۶۸	۱۸۷۴۳+ و ۵۸ ارشد	۳	۹	۵۵۶	۴۸۲	۳۱/۶	۱۴۶
۴	دانشگاه فنی و حرفه‌ای	۱۳۷۷	۳۲۸۷	-	-	۳۸	-	۸/۶۵	۳۸
۵	دانشگاه جامع علمی- کاربردی	۱۳۸۴	۲۸۹	-	-	۲۵۷	-	۱ /۹۳	۶۵

۱- «شاخص هیأت علمی به دانشجو» از نسبت بین تعداد کل جمعیت دانشجویی به تعداد اعضای هیأت علمی به دست می‌آید.



۵۵	۱۶/۵۲	۵۷/۱۶	۴۶	۵۱	۱۳۶	۷۳۷ و ۹۹۵۲+ ارشد	۱۳۶۶	دانشگاه آزاد اسلامی	۶
۲	۷	۴	۲۴	۱	۲	۱۸	۱۳۸۶	دانشکده علوم قرآنی بجنورد	۷
۱۳	۵/۳۴	۳۸۱	۹۶	۱	-	۵۱۸	۱۳۶۳	دانشگاه فرهنگیان	۸
۱۸	۱۵/۸۴	۲۸۹/ ۸	۲۷	-	۱۲	۳۴۶۹	۱۳۸۵	غیردولتی غیر انتفاعی	۹
۳۶۱	-	-	۲۱۱۵	۸۱	۲۱	۴۲۵۵۳		جمع	

۴- فعالیت‌های فرهنگی

قبل از انقلاب، استان ما فاقد بسیاری از امکانات فرهنگی بود. پس از پیروزی انقلاب اسلامی مسئولان تمام تلاش خود را به کار گرفتند تا در بخش‌های مختلف محرومیت زدایی کنند و به پیشرفت استان بپردازند. در این جهت گسترش مراکز فرهنگی و ایجاد مکان‌هایی که در مسیر فعالیت‌های فرهنگی مؤثر و مورد نیاز قرار دارند، مورد توجه قرار گرفت و در این بخش کتابخانه‌ها، کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان، مجتمع‌های فرهنگی - هنری و سایر مراکز وابسته تأسیس شدند.

برای مطالعه



جدول ۹-۶- مقایسه برخی از خدمات و مراکز فرهنگی استان در سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۸۸

ردیف	نوع و زمینه فعالیت فرهنگی	سال ۱۳۸۴	سال ۱۳۸۸	رشد متوسط سالانه (%)
۱	میزان تولید برنامه صدا و سیما استان		۲۲۵۹۶۱	۵
۲	تعداد سالن‌های وابسته به اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی	۵	۹	۱۴/۲۹
۳	نمایشگاه‌های فرهنگی و هنری برپا شده	۵۹	۱۴	۱۳/۸
۴	چاپخانه‌های تحت نظارت اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی	۱۴	۳۲	۱۹/۵۷
۵	تعداد عنوان کل روزنامه توزیع شده	۲۷	۴۴	۱۱/۹۷
۶	تعداد عنوان کل مجله توزیع شده	۱۳۶	۲۳۱	۱۲/۹۴

۵- فعالیت‌های بهداشتی - درمانی

موضوع بهداشت و درمان در هر جامعه‌ای، یکی از ارکان ضروری آن جامعه است و از حساسیت و اهمیت خاصی برخوردار است. قبل از انقلاب بسیاری از شهرها و روستاهای استان ما از حداقل امکانات و مراکز بهداشتی و درمانی بی‌نصیب بودند. بعد از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی توجه به سلامت جامعه و توسعه مراکز بهداشتی - درمانی نیز مانند سایر بخش‌ها در دستور کار قرار گرفت و در این جهت اقدامات قابل توجهی صورت گرفت. برای اطلاع بیشتر به جدول ۱-۶ مقایسه شاخص‌های بهداشتی و درمانی در سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۸۹، مراجعه شود.

برای مطالعه



جدول ۱-۶- مقایسه شاخص‌های بهداشتی و درمانی استان در سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۸۹

ردیف	شاخص‌ها	سال ۱۳۸۴	سال ۱۳۸۹	نرخ رشد کل دوره (%)	رشد متوسط سالانه (%)
۱	تعداد پزشک عمومی	۲۶	۳۶۳	۳۳/۷	۶/۶۱
۲	تعداد پزشک متخصص	۹۴	۱۵۱	۴۶/۵۳	۹/۳۱
۳	سرانه پزشک به ازای هر ۱ نفر	۰/۴۳	۰/۶	۰/۳۳	۰/۷
۴	سرانه تخت بیمارستانی به ازای هر ۱ نفر	۰/۶۸	۰/۸۴	۰/۲۱	۴/۲۱
۵	تعداد مراکز بهداشتی - درمانی روستایی	۴۲	۴۷	۱۱/۲۴	۲/۲۵
۶	تعداد مراکز بهداشتی - درمانی شهری	۴۵	۵۴	۱۸/۱۸	۳/۶۴
۷	تعداد خانه‌های بهداشت	۳۳۵	۳۷۱	۱/۲	۲/۴
۸	تعداد بیمارستانهای استان	۶	۶		
۹	تعداد تخت‌های بیمارستانی	۵۶۲	۷۱۶	۲۴/۱	۴/۸۲

فعالیت



در مورد یکی از دستاوردهای انقلاب اسلامی در زمینه بهداشتی و درمانی در محل زندگی خود به صورت گروهی تحقیق نموده و گزارش آن را به کلاس ارائه دهید.



درس پانزدهم چشم انداز آینده استان



شکل ۹-۶- بخشی از توانمندی‌های استان مبنایی برای چشم انداز آینده

سی و سه سال از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی می‌گذرد و درخت انقلاب امروز به حدی بزرگ و تنومند شده که شاخ و برگ آن بر تمامی گستره‌ی ایران اسلامی سایه افکنده است. پیشتر گفته شد که، بسیاری از شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان در سال‌های پس از انقلاب رشد چشمگیری داشته است. با توجه به دستاوردهای انقلاب شکوهمند اسلامی و با در نظر گرفتن استعدادهای خدادادی، موقعیت خاص، توان‌های محیطی، نیروی انسانی ماهر و متخصص، خراسان شمالی می‌تواند در آینده در بسیاری از زمینه‌ها رشد و شکوفایی پیدا کند. این اتفاق نمی‌افتد مگر اینکه مسئولان استان به این توانمندی‌ها توجه کنند و در راه توسعه و پیشرفت استان گام‌های اساسی را بردارند. با تمام این نقاط قوت و فرصت‌ها در مسیر توسعه استان ضعف‌ها و تهدیدهایی وجود دارد که در اینجا به برخی از آنها اشاره می‌شود:

برخی از مهم ترین مشکلات و محدودیت‌ها بر سر راه توسعه استان

- وجود گسل‌های فعال، قرار داشتن در کمربند زلزله خیز کشور، سیل خیزی، سیل گیری و وقوع حرکات دامنه ای
- ضعف شبکه‌های زیربنایی اعم از راه، ارتباطات و انرژی
- ضعف خدمات و تأسیسات شهری
- عدم تعادل بین تعداد دام و ظرفیت مراتع
- ضعف زیرساخت‌های بازرگانی نوین
- کمبود تأسیسات رفاهی، امکانات فراغتی، گردشگری، ورزشی، فرهنگی و هنری
- ضعف شبکه آموزش عالی و مراکز فنی و حرفه‌ای در استان
- نبود استراتژی توسعه صنعتی
- کمبود صنایع تبدیلی و فرآوری محصولات کشاورزی
- وجود اقلیم نیمه خشک سرد در بیشتر نقاط استان و توزیع نامناسب مکانی و زمانی بارش
- تکنولوژی پایین و فرسودگی ماشین‌آلات



شکل ۱۱-۶- زمین لغزش در باغات روستای نرگسلو در بجنورد



شکل ۱۰-۶- تشکیلات سخت مانعی در توسعه راه‌های استان

* به نظر شما علاوه بر موارد نام برده شده، چه مشکلات دیگری بر سر راه توسعه استان وجود دارد؟

مهم ترین اهداف و راهبردهای پیشنهادی برای توسعه استان

بر اساس سند چشم‌انداز ۲۰ سال آینده، برخی از اهداف و راهبردهای بلند مدت توسعه استان عبارت‌اند از:

- افزایش سطح مکانیزاسیون در فعالیت‌های کشاورزی، ترویج روش‌های جدید آبیاری و کاشت محصولات متناسب با آب و

هوای استان

- گسترش زیربخش زراعت با تأکید بر محصولات استراتژیک نظیر غلات، پنبه و کشت‌های کم آب بر



- گسترش صنایع با اولویت صنایع تبدیلی، غذایی، نساجی، شیمیایی، پتروشیمی، ذوب فلزات، کانی‌های غیرفلزی و صنایع مرتبط با ذخایر معدنی موجود نظیر بوکسیت، سیلیکات و باریت
 - توسعه شهرک‌ها و نواحی صنعتی با رعایت استانداردهای زیست محیطی
 - ایجاد و تکمیل شبکه‌های حمل و نقل اعم از هوایی، جاده‌ای و ریلی و تکمیل و تجهیز شبکه‌های حامل انرژی
 - آبرسانی به شهرهای استان با اولویت بجنورد، شیروان و اسفراین
 - حفظ و گسترش جنگل‌ها، احیاء مراتع استان و ایجاد تعادل بین تعداد دام و ظرفیت مراتع و گسترش فعالیت‌های آبخیزداری
 - توسعه دامپروری صنعتی، پرورش طیور و آبزیان و توسعه باغات در اراضی شیب‌دار
 - ارتقاء کیفیت تولیدات و بسترسازی برای حضور فعال‌تر استان در بازارهای داخلی و خارجی و کشورهای آسیای میانه
 - توسعه زیرساخت‌های گردشگری و تجهیز کانون‌های سیاحتی - تفریحی در عرصه‌های گردشگری استان
 - تقویت شهر بجنورد به عنوان مرکز ارائه خدمات برتر در استان با تأکید بر خدمات درمانی - تخصصی، خدمات گردشگری، خدمات بازرگانی، خدمات مالی، مشاوره‌ای، فنی و مهندسی و پذیرش برخی از نقش‌های منطقه‌ای مشهد در محدوده استان
 - حفظ، بهسازی و احیای فضاهای تاریخی، مذهبی و فرهنگی
 - تقویت و تجهیز تأسیسات و خدمات شهری در مرکز و سایر شهرهای استان
 - تقویت و توسعه مراکز آموزش عالی، تحقیقاتی، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کاربردی متناسب با نیاز استان
 - فراهم نمودن زمینه‌های لازم برای جلب سرمایه‌های داخلی و خارجی در فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
 - بهره‌برداری مطلوب از آب‌های سطحی و تقویت منابع آب‌های زیرزمینی با اولویت آبخوان‌های با بیلان منفی و احداث شبکه‌های آبیاری و زهکشی هماهنگ با سدهای استان
 - تشکیل بازارچه بین‌المللی کشورهای عضو اکو
 - در نهایت، در جهت چشم انداز آینده استان، برای ارتقا و پیشرفت بیشتر و هماهنگ با سایر نقاط کشور باید به اهداف و راهبردهای پیشنهادی توسعه با توجه به توانمندی‌های استان در ابعاد مختلف اشاره شود :
- الف) اهداف و راهبردهای توسعه در بخش کشاورزی و منابع طبیعی**
- با توجه به جایگاه کشاورزی به عنوان «محور اول توسعه استان»، مهمترین اهداف و راهبردهای توسعه این بخش عبارتند از :
 - قیمت‌گذاری مناسب محصولات، تلاش برای ارتقای درآمد تولید کنندگان، توزیع مناسب درآمد و مقابله با فقر روستاییان
 - تلاش در جهت توسعه پایدار روستاها، توسعه فرصت‌های شغلی و تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی در روستاها
 - تلاش در جهت خودکفایی در تولید محصولات اساسی و توسعه صادرات متکی بر محصولات کشاورزی
 - تقویت زیرساخت‌های تولید و تلاش در راستای حفاظت از منابع پایه و بسترهای زیست محیطی
 - تلاش در جهت تقویت الگوی مصرف مواد غذایی مردم و افزایش مصرف پروتئین حیوانی
 - ارتقای بهره‌وری عامل تولید (نیروی کار، آب و خاک)
 - کاهش ضایعات محصولات در فرآیند تولید و توسعه صنایع پس از تولید

شکوفایی استان

– تلاش در راستای دستیابی به رشد اقتصادی با اتکای بر دانش، سرمایه انسانی، تحقیقات کاربردی و فناوری‌های نوین



شکل ۱۲-۶- محصولات که زمینه ساز توسعه صنایع تبدیلی در استان اند

ب) اهداف راهبردهای توسعه در بخش منابع آب

- آبرسانی به شهرهای استان با اولویت بجنورد، شیروان و اسفراین
- بهره‌برداری مطلوب از آب‌های سطحی و تقویت منابع آب‌های زیرزمینی و احداث شبکه‌های آبیاری و زهکشی
- نهادینه‌کردن رویکرد مدیریت عرضه و تقاضا و افزایش سطح آگاهی عمومی در مدیریت بهینه مصرف منابع آب
- ایجاد زمینه‌های لازم برای جلب مشارکت مردمی و بخش خصوصی در بهره‌برداری و مدیریت منابع آب
- ترویج روش‌های جدید آبیاری نظیر آبیاری تحت فشار، آبیاری در زمان مناسب و جلوگیری از آلودگی منابع آب
- کشت محصولات کم آب بر و متناسب با آب و هوای خشک و نیمه خشک استان



شکل ۱۴-۶- آبیاری قطره ای در باغات سیب پایه مالینگ



شکل ۱۳-۶- اجرای پروژه انتقال آب از سد شیرین دره به شهر بجنورد



پ) اهداف راهبردهای توسعه در بخش صنعت و معدن

- توسعه و تجهیز شهرک‌ها و نواحی صنعتی با رعایت استانداردهای زیست محیطی
- توسعه صنایع مرتبط با ذخایر معدنی موجود به ویژه معادن بوکسیت، باریت و سیلیکات
- تأکید بر توسعه و گسترش صنایع با اولویت صنایع تبدیلی بخش کشاورزی، غذایی، نساجی، عمومی، شیمیایی، پتروشیمی، ذوب فلزات، کانی‌های غیرفلزی و شکل‌گیری خوشه‌های صنعتی در ارتباط با استان‌های مجاور
- جلب مشارکت و حمایت سرمایه‌گذاران بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در بخش صنعت و معدن
- تقویت نهادهای غیردولتی به منظور افزایش مشارکت مردمی
- ایجاد ساز و کارهای لازم و حمایت از افزایش بهره‌وری در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولید



شکل ۱۶-۶- شهرک صنعتی و بستر سازی برای ایجاد اشتغال



شکل ۱۵-۶- صنعت سیمان صنعتی قابل گسترش در استان

ت) اهداف و راهبردهای توسعه در بخش میراث فرهنگی و گردشگری

- تقویت شهر بجنورد به عنوان مرکز ارائه خدمات برتر در استان با تأکید بر خدمات درمانی - تخصصی، خدمات گردشگری، خدمات بازرگانی، خدمات مالی، مشاوره‌ای، فنی و مهندسی و پذیرش برخی از نقش‌های منطقه‌ای مشهد در محدوده استان
 - توسعه زیرساخت‌های گردشگری و تجهیز کانون‌های سیاحتی، تفریحی در عرصه‌های گردشگری استان
 - حفظ، بهسازی و احیای فضاهای تاریخی، مذهبی و فرهنگی
 - فراهم نمودن زمینه‌های لازم برای جلب سرمایه‌های داخلی و خارجی در فعالیتهای مربوط به بخش گردشگری
 - ریشه کنی فقر و بهره‌مندی همگانی از مواهب اقتصادی و فرهنگی - اجتماعی ناشی از توسعه گردشگری
- ث) اهداف و راهبردهای توسعه در بخش بازرگانی و حمل و نقل
- راه‌اندازی کامل گمرک
 - تکمیل باند محور بجنورد - آزادشهر

- تسریع در اجرایی شدن راه آهن مشهد - بجنورد - گرگان
- تکمیل مجتمع ادارات استان
- توسعه فرودگاه بجنورد تا سطح فرودگاه‌های بین‌المللی
- تسریع در اجرایی شدن راه آهن بجنورد - اسفراین - جویین
- تکمیل باند دوم محور بجنورد - اسفراین - سبزوار
- تکمیل و تجهیز شبکه‌های حامل انرژی
- ج) اهداف و راهبردهای توسعه در زمینه آموزش عالی و بهداشت و درمان
 - تقویت و توسعه مراکز آموزش عالی و تحقیقاتی استان
 - توسعه آموزش‌های فنی - حرفه‌ای و کاربردی متناسب با نیاز استان
 - تلاش در جهت کاهش مرگ و میر مادران و کودکان
 - مبارزه با بیماری‌های عمده (کلیوی، انواع سرطان‌ها، ایدز، سل، مالاریا و ...)
 - راه‌اندازی آزمایشگاه دامپزشکی
 - احداث و تکمیل خانه‌های بهداشت روستایی
 - تکمیل بیمارستان‌های در حال ساخت
 - احداث پایگاه‌های امدادی هلال احمر
- چ) اهداف و راهبردهای توسعه در زمینه تولیدی و اقتصادی
 - اعطای تسهیلات به بنگاه‌های اقتصادی و زودبازده
 - راه‌اندازی آزمایشگاه استاندارد
 - تکمیل نمایشگاه بین‌المللی استان
 - ایجاد بازارچه مرزی در منطقه مرزی جرگلان
 - ایجاد منطقه ویژه اقتصادی
- تسریع در اجرای سدهای بزرگ در دست اجرا به ویژه سدهای احداثی روی رود اترک
- ح) اهداف و راهبردهای توسعه در بخش اجتماعی، فرهنگی، هنری و تربیت بدنی
 - دستیابی همگانی به آموزش و پرورش عمومی و ترویج و بهبود برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان
 - احداث نمازخانه‌ها و دارالقرآن‌های آموزش و پرورش
 - مرمت و بازسازی مساجد و بقاع متبرکه
 - احداث خانه عالم در روستاهای بزرگ
 - احداث مراکز فرهنگی و هنری در مرکز شهرستان‌ها
 - احداث و راه‌اندازی کتابخانه‌های عمومی شهری و روستایی



- شناسایی مدارس تخریبی و مرمتی و جایگزینی با مدارس نوساز
- تسریع در اجرای پروژه‌های ورزشی دانش‌آموزی و کارگری و احداث مکان‌های ورزشی در روستاهای مستعد
- راه‌اندازی، توسعه و تقویت صدا و سیما از طریق حذف نقاط فاقد پوشش امواج مخابراتی
- ح) اهداف و راهبردهای توسعه در بخش عمران شهری و روستایی
- تقویت و تجهیز تأسیسات و خدمات شهری در مرکز و سایر شهرهای استان
- ساماندهی بافت‌های فرسوده و مناطق حاشیه‌ای شهرها و اجرای طرح‌های جامع شهری و بهسازی روستایی
- تسریع در اجرای عملیات گازرسانی روستایی
- احداث و توسعه شبکه دفع فاضلاب و تصفیه خانه‌های فاضلاب در شهرها
- مطالعه و احداث مراکز بازیافت زباله‌های شهری و روستایی
- تقویت ناوگان حمل و نقل درون شهری
- تکمیل مجتمع‌های آبرسانی روستایی در دست اجرا

خوشبختانه برخی از راهبردهای توسعه استان وارد مرحله عملیاتی شده و در حال اجرا هستند که عبارتند از: پروژه‌های آبرسانی، توسعه ناوگان حمل و نقل درون شهری، ساماندهی بافت‌های فرسوده و مناطق حاشیه‌ای شهرها، گازرسانی روستایی، آموزش و پرورش عمومی و ترویج و بهبود برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان، تسریع در اجرای سدهای بزرگ، توسعه مراکز آموزش عالی و تحقیقاتی، توسعه آموزش‌های فنی - حرفه‌ای و کاربردی، توسعه زیرساخت‌های گردشگری، توسعه و تجهیز شهرک‌ها و نواحی صنعتی، توسعه و گسترش صنایع بزرگ، ترویج شیوه آبیاری تحت فشار و ...

منابع و مآخذ

- امبرسز و ملویل، تاریخ زمین لرزه‌های ایران، ترجمه ابوالحسن رده، انتشارات آگاه، تهران.
- زمردیان، محمد جعفر، ۱۳۸۱، ژئومورفولوژی ایران، جلد ۱ و ۲، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.
- مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵.
- استانداری خراسان شمالی، معاونت برنامه‌ریزی، ۱۳۸۹، سالنامه آماری استان خراسان شمالی سال ۱۳۸۸.
- استانداری خراسان شمالی، معاونت برنامه‌ریزی، ۱۳۸۹، بررسی تطبیقی استان‌های کشور با توجه به جایگاه استان خراسان شمالی در سال ۱۳۸۸.
- استانداری خراسان شمالی، ۱۳۸۳، سند توسعه استان خراسان شمالی.
- سالنامه آماری معاونت راهداری اداره کل راه و شهرسازی خراسان شمالی.
- وزارت صنایع، معادن و فلزات، سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور، نقشه‌های ۲۵۰۰۰۰: ۱: شیت‌های بجنورد و قورخود.
- جعفری، تیمور، ۱۳۸۶، مدل سازی کمی و پهنه‌بندی خطر زمین لغزش در دامنه‌های شمالی آلاداغ، رساله دکتری رشته جغرافیای طبیعی با گرایش ژئومورفولوژی، دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران.
- جعفری، تیمور، ۱۳۸۸، مطالعات امکان‌سنجی منطقه نمونه ملی گردشگری بابامان در شهرستان بجنورد.
- جعفری، تیمور، ۱۳۸۸، مطالعات امکان‌سنجی منطقه نمونه ملی گردشگری بش قارداش در شهرستان بجنورد.
- اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری خراسان شمالی، ۱۳۹۰، نقش جان (مروری بر صنایع دستی خراسان شمالی).
- حکمتی، اعظم و حبیب‌الله رحمانی، ۱۳۸۹، بازی‌های بومی، محلی و سنتی استان خراسان شمالی، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.
- انصاری مود، محمد حسین و سعید معصومی، ۱۳۸۹، در جستجوی هویت شهری بجنورد، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.
- لسترنج، ۱۳۶۳، سرزمین‌های خلافت شرقی، ترجمه محمود عرفان، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران.
- پایدار، حسین و بیژن پروان، ۱۳۸۴، انقلاب اسلامی در بجنورد، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران.
- پروان، بیژن، ۱۳۸۸، روزشمار انقلاب اسلامی در بجنورد.



- عباسیان، علی اکبر و احسان سیدی زاده، ۱۳۷۲، دانشوران بجنورد، دانشگاه آزاد اسلامی بجنورد.
- مقیمی، محمد اسماعیل، ۱۳۷۰، جغرافیای تاریخی شیروان، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد.
- شیروانی، میرزا براتعلی، نسخه خطی ناسخ التواریخ (تاریخ شیروان)
- جلالی، غلامرضا، ۱۳۷۷، تقویم تاریخ خراسان چاپ اول، انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران.
- شادلو، یارمحمد خان (سهام الدوله)، ۱۳۷۴، سفرنامه سهام الدوله بجنوردی، تصحیح قدرت الله روشنی، چاپ اول، شرکت علمی و فرهنگی، تهران.
- میرنیا، سید علی، ۱۳۶۹، ایل‌ها و طایفه‌های عشایری کرد ایران، مؤسسه آموزشی و انتشاراتی نسل دانش، تهران.
- جعفری، حسین، ۱۳۸۱، تاریخ تیموریان و ترکمانان، چاپ سوم، انتشارات دانشگاه اصفهان.
- وزارت آموزش و پرورش، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی، ۱۳۸۹، جغرافیای استان خراسان شمالی.
- وزارت آموزش و پرورش، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی، ۱۳۹۰، استان‌شناسی خراسان رضوی.
- وزارت آموزش و پرورش، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی، ۱۳۸۹، استان‌شناسی کردستان.
- نلسون دوبوار، ۱۳۴۲، تاریخ سیاسی پارت، ترجمه علی اصغر حکمت، ابن‌سینا، تهران.
- متولی حقیقی، یوسف، ۱۳۸۷، تاریخ تحولات سیاسی شهرهای خراسان شمالی از آغاز تا انقلاب اسلامی، نشر آهنگ قلم، مشهد.
- وزارت مسکن و شهرسازی، مرکز تحقیقات مسکن، گزارش مقدماتی زلزله ۱۹ بهمن ماه ۱۳۷۵ شمال بجنورد.
- وحدتی، علی اکبر، ۱۳۸۹، بوم‌های سنگی: گزارش بررسی دو مجموعه هنر صخره‌ای در استان خراسان شمالی (جربت و نرگسلوی علیا)، اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری خراسان شمالی.
- وحدتی، علی اکبر، ۱۳۸۹، پژوهش‌های باستان‌شناختی در شهر بلقیس (اسفراین کهن)، اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری خراسان شمالی.
- مقامی مقیم، غلامرضا، ۱۳۷۹، بررسی محیط زیست منطقه حفاظت شده سالوک، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- مقامی مقیم، غلامرضا، ۱۳۸۶، عوامل مؤثر در شکل‌گیری و گسترش مخروطه افکنه‌های دامنه‌های جنوبی آلاداغ، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه تبریز.
- Ali A. Vahdati, 2010, "Tepe Pahlavan: A Neolithic– Chalcolithic Site in the Jajarm plain, Northeastern of Iran,, Iranica Antiqua, No. 45, pp. 7 30.

تشکر و قدردانی

با تشکر از همکاری صمیمانه

- مدیر کل محترم، معاونت آموزش متوسطه، معاونت اداری و پشتیبانی، مدیر گروه و اعضای گروه تکنولوژی و گروه های آموزشی متوسطه و امور نقلیه اداره کل آموزش و پرورش خراسان شمالی
- معاونت مدیریت و برنامه ریزی و عمرانی استانداری خراسان شمالی
- اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری خراسان شمالی
- اداره کل هواشناسی خراسان شمالی
- اداره کل محیط زیست خراسان شمالی
- شرکت سهامی آب منطقه ای خراسان شمالی
- سازمان فضایی ایران
- اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری خراسان شمالی
- سازمان جهاد کشاورزی خراسان شمالی
- اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی خراسان شمالی
- اداره کل راه و شهرسازی خراسان شمالی
- اداره کل حمل و نقل و پایانه های خراسان شمالی
- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی خراسان شمالی
- اداره کل امور عشایر خراسان شمالی
- اداره کل حفظ آثار و نشر ارزش های دفاع مقدس خراسان شمالی
- شرکت شهرک های صنعتی خراسان شمالی
- اداره کل صنایع، معادن و تجارت خراسان شمالی
- اداره کل فنی و حرفه ای خراسان شمالی
- دانشگاه بجنورد
- دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی خراسان شمالی
- اداره کل تربیت بدنی خراسان شمالی
- شرکت سهامی - زراعی بهکده رضوی
- جمعیت هلال احمر خراسان شمالی
- شرکت آب و فاضلاب شهری خراسان شمالی
- شرکت آب و فاضلاب روستایی خراسان شمالی
- شرکت گاز خراسان شمالی
- شرکت توزیع نیروی برق خراسان شمالی
- شرکت مخابرات خراسان شمالی



معلمان محترم، صاحب نظران، دانش آموزان عزیز و اولیای آنان می توانند نظر اصلاحی خود را در باره مطالب

این کتاب از طریق نامه به نشانی تهران - صندوق پستی ۱۵۸۵۵، ۳۶۳ - گروه درسی مربوطه و یا پیام نگار (Email)

talif@talif.sch.ir ارسال نمایند.

دفتر تالیف کتاب های درسی ابتدایی و متوسطه نظری
